

Lidský duševní život ve spánku, bdění a snění

Rudolf Steiner

Bern, 21. března 1922

Můžeme přece jako lidé vědět o vlastních hlubších záhadách duše jen tehdy, když máme na zřeteli celkový život člověka. Tento celkový život člověka se dělí v době, v níž člověk prodělává svůj pozemský běh života, na život mezi procitnutím a usnutím, tedy na obyčejný bdělý stav denní a život mezi usnutím a procitnutím, na onen život, který člověk tráví v temném stavu vědomí, z něhož se nejprve pro obyčejné vědomí vzdouvají vzhůru jenom vlny života snového.

Jde nyní o to, že také skutečně zaměříme právě pozornost právě na tento střídavý stav spánku a bdění z nejrůznějších hledisek, z nichž se dá pozorovat. Když vycházíme z obyčejného pozorování života, tak můžeme říci: Právě ve stavu snovém se ukazuje přechod z bdění do spánku. A zkoumáme-li průběh snového života, tak musíme učinit významný rozdíl mezi obrazovým obsahem, jaksi představovým obsahem snění, a průběhem snění. Také na to jsem častěji upozornil.

Můžeme podle obsahu snít to či ono. Musíme ale také vidět, jaký je vnitřní průběh snu, řekněme, že se odehrává s jistou dramatičností, že máme nejprve ve snu jaksi jistý stav napětí, který se stává stále silnějším a silnějším, a že potom nastává jisté řešení. nebo, že takové řešení nakonec nenastává, nýbrž že z napětí následuje procitnutí. Musíme tento dramatický děj rozlišovat od vlastního obsahu snění.

Řekněme například, že bychom snili, že konáme nějakou cestu. Přicházíme ke skalní jeskyni. Vstupujeme do té jeskyně. Padá na nás stále větší a větší tíseň, protože temnota stále houstne. Nakonec nás přepadá skutečný stav úzkosti, a potom přicházíme - ač sníme, že musíme jít dále - k nějaké překážce. Stav úzkosti je stále větší a větší. Vidíme, jak napětí narůstá. Obsah, představový obsah snu, je ale něčím zcela jiným. Můžeme například také snít takto: Vidíme v dálce něco se přibližovat, co nás ohrožuje. Přichází to stále blíže a blíže, jednotlivé detaily se nám stávají jasnější a jasnější a tím naše úzkostlivost vzrůstá a vyvíjí se nakonec v mocný stav úzkosti. Vzhledem k dramatičnosti snu jde v obou případech o totéž: To, co vnitřně narůstá jako napětí. Obrazy, do kterých se vzhledem k představám sen odívá, jsou něčím jiným.

Často shledáme, když jdeme dále, přinejmenším pro většinu snového života, že tato představová stránka snění přece je v nějaké formě vzata ze zážitků v našem pozemském životě. Zajisté, mnoho může být změněno, mnoho se může projevit maskováno, ale budeme moci přece nějak pochopit, jak se pozemské poměry, kterými jsme prošli, dostávají jako obrazy do snu.

Oč tu jde u takového snění, řekněme, je-li to sněním při procitání Nu, jsme v době od usnutí až k procitnutí se svou duševně-duchovní částí - nazýváme to také astrálním tělem a já - mimo své tělo fyzické a éterické. Prodléváme se svým *já* a svým astrálním tělem v tomto světě, v němž zpočátku - tak, jaké je naše vědomí v pozemském životě - nemůžeme vnímat, protože astrální tělo a *já*, v němž jsme, je právě něčím neurčitým, ne-vytvořilo své orgány pro vnímání. Ale přesto se přece něco ustavičně děje v tom, co je ve spánku mimo fyzické tělo. Během celé doby mezi usnutím a procitnutím probíhá vlastně bohatší život v astrálním těle a v *já* než během denního bdění. Jen to nemůžeme vnímat. A to, co se může ve snu odít do nejrůznějších obrazů jako stavy napětí, jako stavy vybití, jako úzkost, snad i hněv, zuřivost atd. - to vše může do snu zasahovat - to se s námi děje od usnutí až do procitnutí.

Žijeme právě v těchto mimotělesných stavech ve světě, na jehož pohybech se podílíme právě tak, jako se podílíme na dějích fyzického světa za denního bdění svými smysly. Když se nyní se svým duševně-duchovním, tedy s astrálním tělem a *já*, vracíme do svého fyzického těla, tu uchopujeme orgány svého fyzického těla. Noříme se do těchto orgánů. V tomto okamžiku jsme opět schopni vnímat zevní svět, zevní svět přírodních říší, svět minerálu, rostlin, zvířat, fyzického člověka. Tyto orgány, které fyzické tělo v sobě člení, ty pronikáme svou duší. Tím jsme ve vztahu k tomuto vnějšímu světu.

Když se ale nyní noříme do svého fyzického těla ne hned úplně, nýbrž když na okamžik, dříve, než uchopíme celé fyzické tělo, prostoupíme tělo éterické, potom přicházejí z tohoto éterického těla síly, které formují obrazy snu. Tyto obrazy nese v sobě podle sil éterické tělo. Jsou to životní reminiscence, životní vzpomínky. Když sníme při usínání, může to být tak, že opouštíme své fyzické tělo a nějakou abnormitou neopouštíme současně tělo éterické. Potom žijeme právě tak, dříve, než upadneme do úplného bezvědomí, v obrazech éterického těla. Ale již počíná ono bouřlivé vlnění astrálního těla a *já*, které se uskutečňuje během stavu mezi usnutím a procitnutím. Musíme tedy naprosto oddělovat obrazy, které má sen. a dynamický, silový průběh snu, dramatičnost snu. Obojí musíme od sebe přísně oddělovat. A když jsme s to toto oddělování prakticky také konat působením duševních cvičení, která jsem vám právě teoreticky vylíčil, když jsme s to učinit své astrální tělo a své *já* cvičeními tak silnými, že nevkouzáváme pasívně do éterického těla a potom do těla fyzického, nýbrž když se učíme používat nyní mimo tělo všeobecného světového éteru, potom dospíváme ke vjemům, které jinak právě mít nemůžeme.

Éter, který je oddělen a tvoří naše éterické tělo, je jen částí všeobecného světového éteru. Všude je éter. Oddělujeme od všeobecného éteru nějaký čas před svým zrozením to, co se stává naším éterickým tělem; to potom neseme mezi narozením a smrtí v sobě. Všeobecný světový éter zůstává nevnímátným. Stává se vnímátným

jen tehdy, když jsme s to zesílit své astrální tělo a své *já* tak, že je můžeme držet mimo fyzické tělo, i když nespíme, že ale neobdržíme takové snové dojmy, jak je máme právě při usínání a jinak pro obyčejné vědomí, nýbrž že můžeme vnímat v zevním éteričnu. Potom jde o toto:

Kolem nás je rozšířen fyzický svět. O ten nám nejprve nejde. Zůstává pro nás existenční, konáme-li správná cvičení, existenční jako vzpomínky. Pohlížíme na něj, nevystupujeme z něho jako v halucinaci, ale o něj nám nejprve nejde. Zesílili jsme své astrální tělo a své *já*. Vnímáme tím, co se odehrává ve světě éterickém, nikoli ve světě fyzickém. A co se nyní odehrává ve světě éterickém, to znamená, co se pro nás stává vnímatelným, to skutečně není nic jiného, než co nacházíte, samozřejmě jen částečně, alespoň pokud jde o ráz poznatku, v mé knize „Tajná věda v obry se“.

Je to viděno tak, že to zříme zesíleným astrálním tělem a *já*, kterážto těla ale nyní, místo aby používala očí, uší, aby fyzicky vnímala mimo tělo, právě vnímají éterický. Toto éterično se představuje v takových obrazech, které potom můžeme právě líčit tak, jak jsem to vylíčil ve své knize „Tajná věda v obryse“.

Chtl bych tedy říci: Jsme-li s to uvést astrální tělo a *já* do stavu beztělesného, jak jsou také jinak každé noci ve spánku, když jsme je ale zesílili cvičeními tak, že vnímáme ve světovém éteru, tak máme nejprve před sebou svět v imaginacích, v obrazech. To, co jinak vidíme jen jako malou část světa ve fyzicku, je tu rozšířeno tak, že lze vylíčit k bytí pozemskému bytí saturnské, sluneční, měsíční atd. To je nejprve tím prvním, co je možno vnímat ze světa nadsmyslového.

Nyní je ale v tom vůbec vše to, co se může stát obsahem imaginativního světa. Vycházíme již ven z éterického světa, když tím, co líčím jako prázdné vědomí, nyní nežijeme pouze již v imaginacích, které tu přicházejí, nýbrž když se učíme imaginace nyní také zase zapudit, když se stáváme schopnými imaginaci, řekněme, jak v duši přijímat, tak ji zase nechat padnout.

Tím vzniká dušení stav, který je třeba libovolně ovládat, duševní stav, který žije v obraze, potom zase obraz potlačí, zase žije v obraze, obraz potlačí. To je stav inspirativního prožívání světa.

Tu prožíváme ale svět, který také ale jinak člověku není zcela vzdálený. Člověk jej prožívá každé noci v bezvědomém spánku. Jen není s to uchopit svým vědomím to, co se v něm odehrává. V tomto světě nevnímáme nyní pouze obrazy, nýbrž když obrazy připlývají, odplývají, vznikají, zanikají, když se to v připlývajícím obraze stává tichým, v odplývajícím obraze se za to ukazuje jakýsi způsob vnitřního znění, takže se svět stává také k vjemům pestrým, vnímáme již v tomto inspirovaném světě, smím-li to tak říci, jednání, činy skutečných duchovních bytostí. U takového líčení, jak jsem je dal v „Tajné vědě“, necháváme již zasahovat tyto činy duchovních bytostí, ačkoli tam v podstatě právě jsou dány obrazy světového vývoje. Je ale poukázáno na bytosti vyšších hierarchií, na Anděly, Archanděly atd., které se člověku ukazují v tomto světovém vlnění vznikajících a zanikajících imaginací. Řekl bych, na vlnách, které tu prožíváme v inspirovaném životě, tkají současně ony bytosti, které jsou bytostmi vyšších hierarchií.

Nyní pozorujeme, jak vlastní bytí, ale ona část bytí, která je právě uvolňována v době mezi usnutím a procitnutím během fyzického pozemského života, jak je tato bytostná část člověka včleňována do světa nadmyslových bytostí. Jsme vskutku mezi usnutím a procitnutím příslušníky tohoto světa. Jako duše se pohybujeme mezi bytostmi.

U imaginativního vědomí je tomu tak, že máme vlastně jen náhled na to, co tyto bytosti činí. Řekl bych, první stupeň nadmyslového vědomí se ukazuje tak, že nám tyto bytosti jaksi načrtávají své obrazy. To jsou imaginace. Potom dospíváme k tomu, že člověku nejsou vrhány vstříc jen obrazy, nýbrž že obrazy vystupují, odplouvají a v tomto vystupování a odplouvání se uskutečňují činy bytostí. Ale my sami jsme nyní uvnitř v tomto světě duchovnosti, která se děje. Jsme tu, když to vědomí prorazí, naprosto ve stavu, v němž jsme prosti těla jako jinak pro obyčejné vědomí v bezesném spánku, náležíme skutečně takovému světu, v němž se dějí duchovní činy. Tento svět, v němž se dějí duchovní činy, do něhož jsme sami vetkáni, ujasňuje nám právě to, z čeho vycházíme, spěcháme-li k narození na Zemi, abychom opět počali zemské bytí poté, co jsme prožili jistou dobu v duchovně-duševním světě.

V podstatě je nástup pozemského života při zrození vymazáním tohoto světa. Člověk se pokaždé při usnutí do tohoto světa vrací, ale vnitřní aktivita astrality a já se v něm stala během života mezi smrtí a novým zrozením tak slabou, že je nucen mít nejhlubší přání, nejhlubší touhu, aby mu přišlo něco na pomoc, neboť by musel odumřít v duchovním nic nedělání, když se opět blíží narození a kdyby mu nic nepřišlo na pomoc.

Předpokládejme tedy, že se člověk vyvíjel od smrti působením duchovních událostí. Zpočátku je jeho vědomí velmi živoucí, vzpomíná si dokonce v první době na pozemské vědomí. Potom stoupá stále víc a více, když se jeho vědomí právě účastní duchovních činu. Ale toto vědomí později slábne. Člověk dospívá, když se opět blíží doba pro pozemské zrození jako duševní bytost do takového stavu, který se dá jen srovnat, chceme-li jej charakterizovat něčím, co tu je na Zemi, dá se srovnat jen s někým, kdo začíná trpět ztrátou paměti, kdo tedy jaksi lapá po svých vzpomínkách a nemůže je nalézt. Tak lapá člověk, když se opět blíží pozemský život, po realitě, po naplnění se realitou. Neboť v tomto okamžiku je silný jeho život citů, jeho život vůle, ale představy jsou temné, nedospívá k žádnému vnitřnímu obsahu. Lapá jaksi po představách, které se stávají temnějšími a temnějšími, kdežto vůle se stává stále mocnější a mocnější. A toto přání, to ho nyní žene k pozemskému vtělení, k pozemskému organismu, který je mu dáván proudem dědičnosti. Toho může nyní použít jako nástroje, ten mu dává možnost opět myslet, ovšem myslet nyní jen o fyzickém zevním světě, ale přece opět rozvíjet život představ, který se stal temným. Tedy tímto přáním, aby mohl opět myslet, vchází člověk do fyzického pozemského vtělení. A zde prochází stavem spánku, v němž se pozvolna vyvíjí k tomu, že nyní může jakožto duchovně-duševní bytost zase žít, když projde branou smrti, a právě znovu začít onen koloběh.

Co se nyní dovídáme, když se pozvedáme v beztělesném stavu k tomuto vnímání světa, které se člověku naskytá v inspiraci, to je celé tajemství právě toho, jak člověk

žije v nadsmyslovém světě mezi smrtí a novým zrozením, jaký tento nadsmyslový svět skutečně je.

Některé jednotlivosti o tom, jak člověk opět přichází k zemskému vtělení, jsem vylíčil ve vídeňském cyklu z r. 1914 „Vnitřní bytost člověka a život mezi smrtí a novým zrozením“. Jestliže postoupíme nyní ještě dále, potom se naskytá člověku něco, co lidé v obyčejném vědomí nevědí. Ve bdělém stavu máme zřetelně navzájem odlišné duševní stavy: myšlení, cítění, chtění. Také ve spánku máme takové tři stavy. Ale rozlišuje se obyčejně jen mezi dvěma, oním, kdy spánek se stává tak slabým, řekl bych, že můžeme snít, rozlišujeme mezi nejlehčím spánkem a spánkem bezesným. Ale velice málo lidí ví, že můžeme-li lehký spánek snu srovnávat s myšlením ve bdění a bezesný spánek s cítěním ve bdění, že potom ještě dospíváme k hlubokému spánku. Právě se zaspává tento rozdíl mezi středním stavem spánku a oním hlubokým spánkem, který se potom dá srovnat s chtěním ve bdělém stavu. Ale tento hluboký stav spánku také existuje.

Četní lidé zcela jistě dospějí k tomu, aby pozorovali přinejmenším při procitání jistý rozdíl. Naprosto se stává, že člověk prodělává takové noci, v nichž absolvuje jen ty dva stavy spánku, v nichž prožívá jen spánek se sny a spánek bezesný, ale nikoli onen spánek hlubší, který se zřetelně odlišuje od pouhého spánku bezesného. Při procitnutí, řekl jsem, budou četní lidé pozorovat, když se někdy vynoří ze spánku, když se cítí zcela jako obnoven, že přicházejí již z hlubších bytostných oblastí, než je tomu jinak. Je nutno uvést tento rozdíl, ke kterému se, jak řečeno, v obyčejném vědomí nepřihlíží. Je tomu takto: Jsme-li ve snovém spánku, potom žijeme vlastně v určitém světě - jsme přece mimo své fyzické a své éterické tělo jsme ve světě, který7 se dá naprosto srovnat s oním světem, který se jinak neviditelně odehrává v okolí Země, zde, kde se rozvíjejí květy rostlin, vstupujeme ve vzájemné působení se slunečním světlem. Toto tkaní a život kvetoucích rostlin, to uniká obyčejnému vědomí. Ale do tohoto světa - je to onen svět, který nejbližze hraničí s obyčejným světem denním - se člověk noří nejprve. Tento svět je také opět všude, a když se člověk do tohoto světa noří, žije ve snovém spánku.

Hlubší, bezesný spánek je potom ten, v němž se člověk noří do světa, který by byl kolem nás v nitru rostlin. Jsme naprosto v takovém světě, když spíme beze snů, jako bychom byli, když bychom mohli jako duchové vlézt do nitra rostlin.

Jsme-li ale v tomto hlubším spánku, jenž je třetím stavem spánku, potom jsme úplně ponořeni do minerální říše. Potom také probíhají minerální procesy - dřívější alchymie je nazývala procesy solnými - v lidském organismu nejsilněji. Potom není člověk jaksi od-dán jen bytí rostlinnému, nýbrž je oddán bytí minerálnímu .

Tomu, kdo může vědomě vstoupit do tohoto světa, v němž je člověk jinak v tomto nejhlubším spánku, tomu se ujasní, co žije v nitru minerálů. A žije-li člověk ve světě, jako je svět v nitru minerálů, je mu tak, jako když nahlíží z nitra, kdežto jinak nahlíží vždy na minerál z vnějšku. Vycítíte, že to chtělo být řečeno v jistém vylíčení země duchů v mé „Theosofii“. V tomto vylíčení země duchů najdete naprosto tato obrácení. A když se člověk do tohoto obrácení vžívá, vžívá se do onoho světa, v němž se může účastnit nejen činů vyšších hierarchií, nýbrž bytostí vyšších hierarchií, kde může

poznávat bytosti vyšších hierarchií tak, jako zde vnímá člověk lidi podle jejich duševních vlastností ve fyzickém světě. Zde nejsme již v inspirovaném světě, zde jsme ve světě intuice. Zde se neoddáváme jen jednáním, duchovním jednáním duchovních bytostí, nýbrž bytostné podstatě těchto bytostí samých.

Potom jsme ale také v onom světě, v němž se stává pro nás karma skutečností. Člověk by vnímal pokaždé, když přijde do tohoto třetího stavu spánku, kdyby se náhle mohl stát vědomým, vnímal by svou karmu. Vnímal by, jak působí uplynulé pozemské životy do pozemského života současného. Člověk prožívá svou karmu v hlubokém spánku a vnáší také výsledky tohoto prožitku do fyzického těla. Ale fyzické tělo není způsobilé k vnímání něčeho takového. Nemá k tomu nejprve žádné orgány. Tak, jak vyvíjí oči k pohlížení na zevní svět, uši k slyšení na venek, tak by musel organismus vyvinout vnímací orgány směrem do nitra.

Tyto vnímací orgány směrem do nitra by však organismus umrtvovaly, kdyby je vyvinul, kdyby musel tedy tělesně člověk nahlížet do nitra, neboť lidský organismus nemůže žít, když vysílá do nitra síly, které vedou k vytváření smyslových orgánů. Kdyby je člověk vysílal do nitra, tak by jaksí mohl vidět fyzickými orgány svou karmu. Karmu můžeme žít jenom orgány duchovními, právě v intuitivním poznání. Ale z toho vidíme, že člověk žije během svého pozemského života jak v oněch silách, které tvoří jeho okolí v době mezi smrtí a novým zrozením, které v něm pracují, aby ho potom včlenily do fyzického pozemského těla, tak také žije v onom světě, v němž se odehrává jeho osud od pozemského života k pozemskému životu. Tento osud je nám pro obyčejné vědomí zahalen, protože by člověk, kdyby vnímal tento svůj osud nepřipraven, přišel do zvláštního stavu. Kdyby mohl člověk vnímat svůj osud, aniž k tomu koná cvičení - to ovšem nemůže nastat, ale chci to hypoteticky předpokládat tak by z tohoto vnímání ihned v něm vzniklo přání, vytvářet jaksí orgány vnímající do nitra. Chtěl by vytvářet jaksí oči a uši, které vnitřně vidí a slyší. To by ale znamenalo síly pro jeho organismus. Neprobouzel by se jen tak, jak se nyní probouzí, nýbrž by si přinášel ze spánku síly přetvářet svůj organismus vnitřně. To znamená, že by svůj organismus usmrcoval.

Lidský organismus je právě tak uspořádán, že se duchovno-duševno, astrální tělo a já, mohou jen na okamžik ponořit do éterického těla, potom se musí ihned ponořit do těla fyzického, poté, co ponořením do těla éterického vystoupily snové obrazy. Ale také zde musí ihned éterické tělo odevzdat to, co je obsahem obrazů. Zde člověk nemůže přijímat do sebe, co jinak prožívá venku. Potom se musí ponořit do svého fyzického těla, které musí nechat takovým, jaké fyzické tělo je, kterému se musí odevzdat, když se rozhodl je používat, když sestoupil z duchovně-duševního světa právě proto, aby požíval fyzického těla a jeho orgánů. To, co tu je na oné straně Prahu, co je nevnímání, ale přece se prožívá, to je v jistém smyslu naprosto odlesk toho, co proděláváme mezi smrtí a novým zrozením.

Z takového pozorování teprve vyplývá obraz celého člověka. A současně vyplývá, že člověk, jak je ve fyzickém pozemském životě bdělý, je duchovně tak slabou bytostí, že by proudil v temném spánku světem, smím-li to tak říci, aniž by něco vnímal, kdyby nepoužíval svého fyzického těla ke vnímání. Na člověka se může nahlížet mezi

narozením a smrtí jen tak, že jeho duševno žije v temném stavu a vnitřně se teprve samo prosvětluje, když používá těla. To je relativní oprávnění materialismu, který je naprosto relativně oprávněný pro pozemský život, neboť to, co je vlastně duchovně-duševním, zůstává pro pozemský život temným.

Nyní se můžeme tázat: Existuje snad možnost pohlédnout ještě poněkud ostřeji na to, co tu žije jako duchovno-duševno a účastní se světa, jak jsem vám jej popsal, účastní se světa plynoucích obrazů, které se zalesknou, jejichž lesk mizí, které dozívají a opět se rozezvučí a opět odeznívají a opět se zalesknou, do nichž se také - znáte to z mého popisu v „Tajné vědě“ - mísí, co se dá srovnávat s vjemy chuťovými atd. ve fyzickém světě. V tomto světě žije člověk od usnutí až do procitnutí. T tohoto světa se mu může dostat také zvěsti, když se v něm vědomí zesílí, jaká je jeho karma, jaký je jeho osud, jak probíhá od pozemského života k pozemskému životu.

Ale jak lze přesněji nahlížet do tohoto světa, to lze zpozorovat, když se nejprve pohlíží na ty bytosti, které mají v pozemském životě v podstatě astrální tělo, nikoli vysloveně *já*. Jsou to zvířata. Tato zvířata mají také spánek a bdění. Pozorujeme-li nyní na zvířatech spánek, potom vyplývá toto: Vezmeme tedy usínající zvíře. Astrální tělo se pohybuje ven. Toto astrální tělo, když se pohybuje ven ze zvířete, je ihned přijímáno světem, který se potom pro vnímání představuje jako tento vlnící se svět vzcházejících, zase mizících imaginací, znění. Potom zase, při procitnutí, stahuje se to zpět do zvířete. Ale pozorujeme-li přesněji, tak se pohybuje přece, když zvíře spí, tento vlnící se život imaginativní s oním zněním v pozemském vzduchu. Od okamžiku, kdy zvíře procitá, pohybuje se duševno na vlnách dýchacího procesu pomocí dýchacích orgánů v nejširším smyslu opět zpět do zvířecího těla. Potom duševno podněcuje smysly, aby se účastnily na tomto životě. Ale při procitnutí je to v podstatě proud duševna dovnitř, při čemž se musí samozřejmě brát v úvahu dýchání kůží, ale máme tu proces vycházení ven vlivem dýchacích dějů, a potom opět vcházení dovnitř působením dýchacích orgánů. Jestliže jsme to jednou viděli, potom počínáme také chápat, jak se astrální tělo, když zvíře nejprve vzniká, spojuje v embryonálním životě se zvířetem. Spojuje se tak, že by se mohlo říci: Je to obrácený proces než ten, při kterém jde astrální tělo ven na vlnách dechu. Astrální tělo vchází do nitra a buduje si plasticky tělo do nitra.

Máte-li toto na zřeteli, že zvíře dostává vlastně svou podobu od svého dýchacího orgánu, tak se naučíte mnoho pochopit o utváření zvířete. Pohlédte na zvířata, jak jsou výsledkem svých dýchacích orgánů v širším smyslu. Ale je to jen způsob, jak se duševno zvířete vžívá do nich. Srovnajte, řekněme, zvíře s chobotem či čumákem s nějakým zvířetem, jehož orgány hlavy jsou vytvářeny více ve formě úst, ne ve formě chobotu či čumáku. Celá ostatní podoba zvířete je tvořena podle toho, a celý způsob, jak zvíře může dýchat, je směrodatný pro jeho podobu. Duševno žije na vlnách toho, co zvíře přijímá jako vzdušný element.

Pohlédneme-li na člověka, tak nastává ještě něco jiného. Člověk má, i když jako dítě ještě nemůže mluvit, možnost mluvit. Na to jsou jeho dýchací orgány již připraveny. Jsou jiné než dýchací orgány zvířete. Touto formou dýchacích orgánů

může vzduch vcházet způsobem, že může nejen astrální tělo, nýbrž *já* člověka vyslat, může se člověka zmocnit.

Kdo to prohlédá, ten poznává ovšem pravdu: Zvíře je vytvářeno svými dýchacími orgány v nej širším smyslu do své podoby, člověk je vytvářen do své podoby dýcháním modifikovaným pro řeči, pro slovo. V člověku se stává slovo v doslovném znění smyslu tělem, tvar jeho postavy je výsledkem slova. Vyličil jsem prve, jak se lidské duše pohybují mezi bytostmi nadsmyslových světů. Lidské duše náleží přece mezi smrtí a novým zrozením, mezi usnutím a procitnutím, těmže světům, jako vyšší duchovní bytosti. Pozorujeme-li tyto lidské duše, tak je tomu skutečně tak, že se pohybují způsobem, který potom může přejít na vlny vzduchu, když hovoří; tento způsob pohybu vzduchu, který rozvíjejí, když mluví, ten se rozvíjí také v jejich vdechování, to je utváří, když do něho vstupují. Lze skutečně tímto způsobem spatřovat lidské duše jaksi plovoucí takto na vlnách vzduchu. To pochází z toho, že *já* neuchopuje pouze vzduch. U zvířete je astrální tělo zde, to uchopuje vzduch s jeho tepelnými stavy. Lidské astrální tělo uchopuje vzduch, může se pohybovat na vlnách vzduchu, ale uchopuje zvlášť teplo, tepelný éter. Když tedy *já* proudí světem ještě zvlášť na vlnách tepelného éteru, zabarvuje dýchání, stává se z nitra na venek řečí, z vnějšku do nitra lidskou postavou. Jestliže uchopujeme konkrétnost života řeči, potom se učíme v životě řeči, v kosmickém utváření slov poznávat, co vstupuje do člověka, ztvárňujíc postavu, co plasticky působí zejména v embryu a potom v dítěti, když si člověk vnitřními silami, působícími plasticky, dává svou postavu. A tato souvislost mezi slovem a lidskou postavou je něčím, o čem lze hovořit jako o něčem zcela reálném, protože to spatřujeme způsobem, jak jsem vám to nyní vyličil.

Můžeme si povšimnout také ještě tohoto. Vezmete-li usínajícího člověka, tak se jeho astrální tělo pohybuje na vlnách vzduchu a zůstává ve vzdušném prostoru; jeho *já* odchází do neurčitá, mizí jaksi v tepelných stavech zevního světa. V tepelném éteru a vzduchu může již duše žít během doby, pokud je člověk mezi usnutím a procitnutím. A tak máme fyzické tělo člověka, které náleží vlastně Zemi, éterické tělo člověka, která náleží vodnímu, tekutému elementu Země, které má k tomuto elementu zvláštní vztah; máme astrální tělo, které náleží vzdušnému elementu, a *já*, které náleží elementu tepelnému, živlu ohně.

A ono je to, co můžeme nyní opět také vnímat, když jaksi vchází do člověka světové Slovo a spojuje síly vzduchu, tepla, spojuje je se silami vody a země. To vše je vzájemnou hrou sil, to se potom rozvíjí z niterného duševna, když člověk sestupuje z duchovně-duševního světa k bytí pozemskému.

Ty věci mohou být zřeny samozřejmě jenom vnitřně, ale mohou být skutečně vnitřně zřeny. A mohlo by se říci: To je přece obtížné, protože dnešní řeč je vlastně vytvořena zcela pro materialismus a pro materialistický světový názor, aby se vyjadřoval ve slovech současných jazyků, ale když se vždy víc a více musí podařit odít to, co se tu zří, skutečně do těchto slov tak, že se mohou z toho vžívat do lidské duše přehledné myšlenky, stane se to, co může být řečeno zasvěcovací vědou o vyšších světech, pro každého pochopitelným. Je tomu skutečně tak, že tyto věci mohou být

nalezeny přece jen nadsmyslovým bádáním, ale nadsmyslové bádání není nutné, aby se tyto věci pochopily.

A srovnával jsem to častěji s tím, že jsem řekl, že můžeme posuzovat obraz estetickým uspokojením, aniž jsme sami malířem. Tak můžeme také duchovní vědu, anthroposofii, posuzovat, aniž jsme sami badatelé, ačkoliv tím se může dnes stát každý až k jistému stupni pomoci návodu v knize „Jak dosáhneme poznání vyšších světů?“ atd., takže může také již dospět až ke kontrole výsledku duchovně-vědeckého bádání. Ale vlastní hodnotu pro život dostává obsah duchovních pravd nikoli tím, že o věcech bádáme, nýbrž tím, že jim rozumíme, že je do sebe přijímáme.

Kdo nyní skutečně přijímá ony ideje, do nichž je oděno pravé duchovní bádání, o tom se může říci: Má již možnost, i když má jen obyčejný zdravý lidský rozum, přijímat do sebe ty věci, tak jako má také chuť cukru ten, kdo chemické složení cukru nepoznal. To, co máme mít z cukru, to máme nezávisle na tom, zda známe nebo neznáme jeho chemické složení. Tak je tomu také s nadsmyslovými pravdami. To, co z nich máme mít, to máme tím, že jsou oděny do světa idejí, zda je přijímáme. To druhé je něčím, co musí nastat, abychom jich dosáhli, ale co člověku právě tak málo pomáhá, jako kdyby se řeklo dítěti: Nechci ti dát cukr, ale chci ti dát návod, abys mohlo pochopit, jak je cukr chemicky složen. - Dítě by nebylo spokojeno. Rovněž tak málo mohou být lidé uspokojeni pouhým bádáním v duchovních světech, nýbrž musí se prožívat převedení duchovních výsledku do idejí slovně jasně vyjádřitelných. Neboť to je teprve to, co může potom naši duševní bytost tak oživit, že skutečně vzniká životní obsah působením výsledků anthroposofie.

Přijímá-li potom člověk to, co je dáno anthroposofií - může nejprve přijímat, řekněme, to, co se líčí v imaginaci -, potom prokazuje již svému zdravému lidskému rozumu velké dobrodiní, neboť jeho osobnost se stává svobodnější, vnitřně samostatnější. Tím dosahuje tato imaginace něčeho, co se bude velice potřebovat pro současnost a nejbližší budoucnost. Lidé jsou dnes skutečně velmi, velmi závislí na nekontrolovatelných idejích atd., které přijímají.

Chci jen připomenout, jak jsou lidé, kteří dnes navštěvují shromáždění politického nebo jiného druhu, vlastně pouze skopovým stádem, kteří heslům, jež jim řečníci přinášejí a metají mezi ně, propadávají a potom podle nich poslušně jednají. V tomto ohledu je dnešní lidstvo strašně nesamostatné. Je také nesamostatné tím, že právě přijímá to, co bylo jednou vytyčeno. Tím se dostávají lidé postupně vůbec k tomu, že nemohou již myslit ve skutečnosti, nýbrž mohou myslit jen zdánlivě, potom se jejich myšlení vůbec nemůže ukázat v duchovním světle. Tu se prožívají zvláštní věci. V návaznosti na eurythmické představení v Berlíně například dokázal nedávno nějaký „duchaplný kritik“ toto, řekl: Zde byly předvedeny nejprve vážné kusy a potom humoristické. Nemožnost eurythmie vidíme již v tom, že humoristické kusy jsou podávány týmiž pohybovými formami jako kusy vážné.

Vyložil jsem nejprve, že eurythmie je viditelná řeč, že tedy skutečně záleží na tom, pojímat obsah, který eurythmie podává, právě jednoduše jako řeč. Neboť co by bylo důsledkem toho, co tu říká takový duchaplný kritik? Důsledkem by bylo, že by musel říci: Používá-li např. deklamátor obyčejné hláskové řeči, tak nesmí pro nějakou

německou řeč např. přednášet vážné básně týmiž hláskami, jimiž přednáší básně komické. V tom by musel rovněž nacházet rozpor, jako když u viditelné řeči vystupují tytéž pohyby pro básně komické a pro básně vážné, seriózní. Je to tedy absolutní nesmysl. Lidé to čtou, ale vůbec nepozorují, že to již vůbec nejsou žádné myšlenky, že to je jen odvíjení mozkových procesů, které se sice jako myšlenky vzhlížejí v zrcadle, ale nejsou již žádnými myšlenkami, je to nejabsolutnější poštilost. Na něčem takovém se ukazuje, jak lidé ztratili svou vnitřní aktivitu. Skutečný život v myšlenkách, ten právě musí nastat tím, že se lidé vžívají do imaginativního života a co z tohoto imaginativního života přichází, sledují zdravým lidským rozumem. Člověk se tím aktivizuje, stává se opět v nejplnějším slova smyslu osobností.

Ale zcela zvláště důležité je zabývat se tím, co se zjevuje z vědomí inspirovaného. Když tak zdravým lidským rozumem opětně prožíváme, co je líčeno jako inspirace, potom se pozvolna proměňuje - naznačil jsem to již porůznu také v jiných souvislostech - pravda a nepravda ve zdravý a chorobný úsudek.

Máme cit pro něco, co není pravda, že je to něčím chorobným. U toho, co je pravda, cítíme: To je něčím zdravým. Logika pravdy a nepravdy má vlastně význam jen pro fyzický svět. Pokud se vžíváme do duchovního života, pocítujeme pravdu jako něco zdravého a nepravdu, omyl jako něco chorobného.

Tím ale, když si osvojíme dalším studiem inspirativních pravd smysl pro zdravý a chorobný úsudek, připravujeme si cestu chápat nyní Kristovu událost. Neboť Kristova událost vstoupila do světa z toho důvodu, protože vývoj lidstva hrozil stát se chorobným. Z Kristovy události, z mystéria Golgoty vychází síla, že se člověk může opět obrátit k pravdě, k uzdravení. Působením inspirativních pravd získáváme si skutečně opět možnost obdržet smysl pro náboženské pravdy, zvláště pro pravdy křesťanství, učíme se opět chápat, proč byla bytost Kristova oslavována jako spasitel, jako někdo, kdo skutečně lidstvu přináší spásu, spásu přinesl a spásu přinese. Slovo vzniklo skutečně z této souvislosti. Protože za doby mystéria Golgoty tu byly ještě staré vlastnosti jasnovidců, které pohasly ve 4. stol, po mystériu Golgoty, potom tu byly ještě podle pojmu, proto lidé tehdy ještě nahlíželi, co mystérium Golgoty znamená.

Dnes se musíme nejprve opět probojovat k tomuto nahlížení. Kristus žil až k mystériu Golgoty ve světě, který pozorujeme ve snovém spánku, takže Kristus byl před mystériem Golgoty vnímatelný pro každého člověka ve snovém spánku. Ale žádný člověk si nesměl myslet - to bylo něco, co bylo lidem vysvětlováno z mystérijních škol -, že by ona bytost, která žije v Kristu, mohla být dosažitelná pozemskými myšlenkami, že by ji lidé mohli také nalézt ve bdělém stavu. To se stalo možným teprve mystériem Golgoty, tím, že Kristus prošel smrtí. Od oné doby smí se o něm myslet jako o bytosti, která náleží pozemskému životu samému. Tu se stal reálnou představou pro pozemský život Bůh, který vystoupil ze země snů do země fyzické. To je reálný proces: Bůh, který poznal, co bohové jinak neznají, který se naučil umírat, který do sebe začlenil skutečnost umírání, to je Kristus, Bůh, který vstupuje do onoho světa, kde existuje narození a smrt, sestup Boha do lidské přirozenosti. Bůh se stává člověkem. Toto je právě ustálený výraz, jímž lze vyslovit, čím se Kristus stal: Pro

Zemi praobrazcm lidstva, pro Zemi tím, čím lidstvo dostává smysl. A kdyby se uskutečnilo to druhé, kdyby se v téže době, v níž by se Bůh stal člověkem, také nějaký člověk měl puzení stát se Bohem, to znamená, aby již neumíral, aby již nebyl podřízen zákonům pozemského života, potom by se byl samozřejmě stal nejubožejším Bohem, zatímco se stal Bůh nej dokonalejším člověkem, když sestoupil dolů. Máte tento polární protiklad. Nikoli nadarmo stojí vedle Krista, který' vystupuje na Golgotu, Ahasver, člověk, který se stává bohem, ale bohem nezdařeným, který- ztrácí možnost zemřít, který nyní putuje světem, nemůže zemřít, bůh, který zůstává na fyzické úrovni, ale vyvíjí na fyzické úrovni tytéž vlastnosti, které měly být vyvíjeny vlastně jenom v zemi snů.

Je to něco neslýchaného, plného ducha, co tu je postaveno před naši duši, že je přidán k Bohu člověk, který se stal bohem, ale ovšem, jak je to samozřejmé, způsobem, který ho činí ubohým. Člověk, který se stal bohem, který dostává v zemském vývoji také princip, že božství nemá sestupovat dolu na fyzickou úroveň: židovství, starozákonní světový názor.

Zde již existuje mystérium. Ten, kdo tyto věci zná, ví: Ahasver je skutečná bytost, a pověsti o Ahasverovi spočívají na reálných dojmech při postřezích Ahasvera, které tu či tam byly, neboť Ahasver existuje a Ahasver je pěstitelem židovství, poté, co tu bylo mystérium Golgoty. Je to člověk, který se stal bohem. Musíme mít naprosto jasno, že dospějeme k plnému poznání dějin jen tím, že do nich také zahrnujeme duchovní hlediska.

Pohlížíme na jedné straně na to, jak se Bůh stal člověkem v události Golgoty, pohlížíme na to, jak se člověk stal bohem v Ahasverovi. A zasvěcenec může vědět, že Ahasver skutečně putuje sem a tam. Nelze ho samozřejmě jako člověka vidět. Stal se přece bohem. Ale putuje tu kolem. Existuje v zemském bytí.

A skutečná líčení dějin, která pojímají plnou realitu, činí nutným, aby lidé pohlédli na to, co jde také jako duchovní realita historickým děním ve vývoji lidstva.

Zajisté mnoho věcí existuje jenom v obrazech. Jde jen o to, že víme, že tyto obrazy odpovídají realitám. Je pošetilé říkat, že se nemáme vyjadřovat v takových obrazech. Když mluvíme, vyjadřujeme se přece vždy v obrazech. Vezměte sanskrtské slovo „manas". Kdo „manas" chápe, ten má před sebou zvukomalebné naznačenu misku, Měsíc, nesoucí Slunce, protože když se vyslovilo „manas“ v pra-sanskrtu, cítili lidé člověka v jeho volní bytosti jako misku, která nesla potom myslící bytost. Všechna slova jsou také vzata z obrazu, jsou jen elementárnějšími, jednoduššími obrazy. To, co se vyjadřuje slovy, není obsaženo v těch slovech. Když nyní existují komplikovanější bytosti, které nemůžeme slovy tak vyjádřit, musíme právě formovat obrazy. Když tedy mluvíme o Ahasverovi a o pověstech o Ahasverovi, jak se mluví jen jinak u obrazů, tak jsou to jen komplikovanější výrazové formy, které poukazují na duchovní stránku.

Ten, kdo se v tomto smyslu vysmívá mytologovi, ten by se měl také vysmívat současně tomu, že lidé vytvořili řeč. pomocí níž chtějí vyjádřit nějaký obsah. Měl by nařídit, aby oněměli, neboť nejbližší stupeň po onom zákazu mythologie by byl, aby se člověku zakázalo mluvit. Neboť to je zcela týž děj zobrazování v obyčejné řeči jako u

vyššího zobrazování, když se tu postaví něco takového jako Ahasver, který jako bytost, ale právě jako duchovní bytost, jde světovým vývojem a neustále brání, aby se člověk tím způsobem, jak to spočívá v jeho vývoji, opět vrátil působením Krista do duchovního světa, z něhož vyšel, když ztratil atavistické jasnozření.

To jsem chtěl dnes říci, abych na jedné straně poukázal, jak člověk skutečně stojí uvnitř duchovního světa, správnou charakteristikou stavu spánku a snění, a na druhé straně na to, že v historii žijí duchovní bytosti, které teprve činí celý běh dějin srozumitelným.